

Міністерство освіти і науки України

**ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
імені В. Н. Каразіна**

ЧАСОПИС

СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОЇ ГЕОГРАФІЇ

7(2)/2009

ISSN 2076-1333

Міністерство освіти і науки України
Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна

ЧАСОПИС

СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОЇ ГЕОГРАФІЇ

ВИПУСК 7 (2)

Харків
2009

Міжрегіональний збірник наукових праць “Часопис соціально-економічної географії” розглядає сучасні проблеми суспільства, що вирішуються економічною та соціальною географією, і відображає результати новітніх досліджень у цій галузі. В “Часописі” розглядаються питання теорії та практичного застосування досліджень соціально-економічної географії в різних регіонах України та у світі. Для викладачів вищих закладів освіти, науковців і фахівців в цій галузі.

Межрегиональный сборник научных трудов “Часопис соціально-економічної географії” рассматривает современные проблемы общества, решаемые социально-экономической географией, и освещает результаты новейших исследований в этой области. В журнале рассматриваются вопросы теории и практического использования исследований социально-экономической географии в различных регионах Украины и в мире. Для преподавателей вузов, научных работников и специалистов в этой области.

Between-regional journal “The Chronicle of Social-Economic Geography” is devoted to modern problems of society that could be solved with the methods of social-economic geography. It enlightens the latest studies in this field. There are different questions concerning the theory and practical use of the results of social-economic geography researches in different Ukraine regions and all over the world. It is recommended for high school lectures, scientists and specialists in this subject.

Друкується за рішенням Вченої ради Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна, протокол № 12 від 27.11.2009 р.

Редакційна колегія: Олійник Я.Б. – д.економ.н., професор, член-кореспондент АПН України – шеф-редактор (Київ), Немець Л.М. – д.геогр.н., професор – голова редакційної колегії (Харків), Голіков А.П. – д.геогр.н., професор (Харків), Костріков С.В. – д.геогр.н., доцент (Харків), Немець К.А. – д.геогр.н., професор (Харків), Решетов І.К. – д.геол.-мін.н., професор (Харків), Руденко В.П. – д.геогр.н., професор (Чернівці), Топчієв О.Г. – д.геогр.н., професор (Одеса), Черваньов І.Г. – д.техн.н., професор (Харків), Шаблій О.І. – д.геогр.н., професор (Львів), Шищенко П.Г. – д.геогр.н., професор, член-кореспондент АПН України, президент Українського географічного товариства (Київ), Кандиба Ю.І. – к.геогр.н., технічний секретар (Харків).

Міжнародна рада редакційної колегії: Євдокімов М.Ю. – д.геогр.н., професор (м. Смоленськ, Росія), Корнілов А.Г. – д.геогр.н., професор (м. Белгород, Росія), Петін О.М. – к.геогр.н., професор (м. Белгород, Росія), Станайтіс С. – доктор географії, доцент (м. Вільнюс, Литва).

Адреса редакційної колегії: Кафедра соціально-економічної географії і регіонознавства, геолого-географічний факультет, Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна, пл. Свободи, 4, м. Харків, 61077, Україна; тел.: +38 (057) 707-5274; e-mail: ggfekonon@yandex.ru.

Автори опублікованих матеріалів несуть повну відповідальність за підбір, точність наведених фактів, власних імен тощо.

Свідоцтво про державну реєстрацію КВ № 10768 від 21.12.2005 р.

З М І С Т

Горизонти науки

<i>Ярослав Олійник, Анатолій Степаненко</i> СТРАТЕГІЯ РОЗВИТКУ ЕКОНОМІЧНОЇ І СОЦІАЛЬНОЇ ГЕОГРАФІЇ	6
<i>Анатолій Доценко, Галина Заваріка</i> НАПРЯМИ ТРАНСФОРМАЦІЇ СИСТЕМ РОЗСЕЛЕННЯ У ГІПЕРУРБАНІЗОВАНОМУ РЕГІОНІ	15
<i>Микола Барановський</i> ПРОГНОЗУВАННЯ ФІНАНСОВИХ РЕСУРСІВ, НЕОБХІДНИХ ДЛЯ СТИМУЛЮВАННЯ РОЗВИТКУ ТА ПОДОЛАННЯ СТАНУ ДЕПРЕСИВНОСТІ СІЛЬСЬКИХ ТЕРИТОРІЙ УКРАЇНИ	22
<i>Юрій Качаєв</i> ОСОБЛИВОСТІ ТЕРИТОРІАЛЬНОЇ ОРГАНІЗАЦІЇ ІНВЕСТИЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ	28
<i>Іон Дубовіч</i> ГЕОГРАФІЧНІ АСПЕКТИ ТРАНСКОРДОННОГО ЕКОЛОГО-ЕКОНОМІЧНОГО СПІВРОБІТНИЦТВА: ТЕОРІЯ І ПРАКТИКА	34
<i>Тетяна Павленко, Андрій Роскладка</i> МЕТОДИКА ОЦІНКИ ГЕОГРАФІЧНОГО ПОЛОЖЕННЯ З ТОЧКИ ЗОРУ ЙОГО ВИГІДНОСТІ ДЛЯ ТУРИСТИЧНО-РЕКРЕАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ	39
<i>Ірина Мельник</i> МЕТОДИКА СУСПІЛЬНО-ГЕОГРАФІЧНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ СОЦІАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ РЕГІОНУ (НА ПРИКЛАДІ ЛУГАНСЬКОЇ ОБЛАСТІ)	45
<i>Людмила Шабашова</i> ОСОБЛИВОСТІ ДОСЛІДЖЕННЯ ЛЮДСЬКОГО ПОТЕНЦІАЛУ СІЛЬСЬКОЇ МІСЦЕВОСТІ	50
<i>Тамара Яснюк</i> НАУКОВІ ПРИНЦИПИ ДОСЛІДЖЕННЯ МІНЕРАЛЬНО-СИРОВИННИХ РЕСУРСІВ ЯК КОМПОНЕНТУ ІНТЕГРАЛЬНОГО ПРИРОДНО-РЕСУРСНОГО ПОТЕНЦІАЛУ ТЕРИТОРІЇ ...	53
<i>Ігор Пилипенко</i> СУЧАСНІ НАПРЯМКИ ТА ПІДХОДИ НІВЕЛЮВАННЯ ДИСПРОПОРЦІЙ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ СИСТЕМ «ЦЕНТР-ПЕРИФЕРІЯ»	58
<i>Дар'я Мальчикова</i> МЕТОДИ ТА ПІДХОДИ ТЕРИТОРІАЛЬНОГО ПЛАНУВАННЯ НА РЕГІОНАЛЬНОМУ РІВНІ	62
<i>Костянтин Немець</i> МОДЕЛЮВАННЯ ТРАСКОРДОННОЇ РОЗВИТКУ РЕГІОНАЛЬНИХ СОЦІОГЕОСИСТЕМ УКРАЇНИ	66

Наукові повідомлення

<i>Михайло Джаман, Олександр Федій</i> УПРАВЛІННЯ РОЗСЕЛЕНСЬКИМ ПРОЦЕСОМ ЯК ЧИННИК РОЗВИТКУ СІЛЬСЬКОЇ МІСЦЕВОСТІ (НА ПРИКЛАДІ ПОЛТАВСЬКОЇ ОБЛАСТІ)	81
<i>Павел Черномаз</i> ЕВРОРЕГІОН «СЛОБОЖАНЩИНА» И ПЕРСПЕКТИВЫ УКРАИНСКО-РОССИЙСКОГО ТРАНСГРАНИЧНОГО СОТРУДНИЧЕСТВА	85
<i>Костянтин Мезенцев, Світлана Мархонос</i> РОЗВИТОК ГОТЕЛЬНОГО ГОСПОДАРСТВА У РЕГІОНАХ УКРАЇНИ ЯК ЧИННИК ФОРМУВАННЯ ПРАЦЕРЕСУРСНОГО ПОТЕНЦІАЛУ ТУРИСТИЧНОЇ СФЕРИ	92
<i>Олеся Корнус</i> СУЧАСНИЙ СТАН ТОРГІВЕЛЬНОГО ОБСЛУГОВУВАННЯ НАСЕЛЕННЯ СУМСЬКОЇ ОБЛАСТІ	99
<i>Михайло Джаман, Тетяна Павленко</i> ПОКАЗНИКИ РОЗВИТКУ ТУРИСТИЧНОЇ ГАЛУЗІ УКРАЇНИ	105

УДК [911.3:316.48].001

Ірина Мельник

МЕТОДИКА СУСПІЛЬНО-ГЕОГРАФІЧНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ СОЦІАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ РЕГІОНУ (НА ПРИКЛАДІ ЛУГАНСЬКОЇ ОБЛАСТІ)

У статті дано визначення поняття „соціальна безпека регіону”, сформульовано основні завдання суспільно-географічного дослідження соціальних процесів у контексті безпеки, обґрунтовано критерії соціальної безпеки регіону та показники для оцінки її рівня, запропоновано методіку суспільно-географічного дослідження соціальної безпеки регіону обласного рівня з виявленням внутрішніх відмінностей. Наводяться результати застосування цієї методики для Луганської області, що має суттєві внутрішні відмінності територіальної організації життєдіяльності населення.

Ключові слова: соціальна безпека, регіон, територія, населення, середовище життєдіяльності.

Ірина Мельник. МЕТОДИКА ОБЩЕСТВЕННО-ГЕОГРАФИЧЕСКОГО ИССЛЕДОВАНИЯ СОЦИАЛЬНОЙ БЕЗОПАСНОСТИ РЕГИОНА (НА ПРИМЕРЕ ЛУГАНСКОЙ ОБЛАСТИ). В статье дано определение понятия „социальная безопасность региона”, сформулированы основные задания общественно-географического исследования социальных процессов в контексте безопасности, обоснованы критерии социальной безопасности региона и показатели для оценки ее уровня, предложена методика общественно-географического исследования социальной безопасности региона областного уровня с выявлением внутренних различий. Приводятся результаты применения этой методики для Луганской области, имеющей существенные внутренние отличия территориальной организации жизнедеятельности населения.

Ключевые слова: социальная безопасность, регион, территория, население, среда жизнедеятельности.

Iryna Melnyk. METHODS OF SOCIAL AND GEOGRAPHICAL ANALYSIS OF SOCIAL SECURITY (BY THE EXAMPLE OF LUHANSKA OBLAST). The term „social security of region” has been defined in the article, main tasks of social and geographical analysis of social processes in security context have been formulated, the criteria of social security of region and the factors for its level assessment have been explained, the methods of social and geographical analysis of social security of regional level area along with determination of internal differences have been suggested. The results of applying such methods to Luhanska Oblast having substantial internal distinctions of territorial organization of population life activity have been specified.

Keywords: social security, region, territory, population, life activity sphere.

Актуальність. Стрімка динаміка політичних, економічних, соціальних та інших процесів в українському суспільстві, що часто мають деструктивний характер, необхідність розв’язання важливих і, водночас, дуже складних проблем розвитку регіонів і країни в цілому як ніколи актуалізують завдання аналізу суспільного процесу в контексті безпеки, про що йдеться в Законі України „Про основи національної безпеки держави” [6]. На думку Є. Ніколаєва, контекст безпеки – це особливий ракурс аналізу явищ і процесів, у якому останні оцінюються з погляду наявності сприятливих та несприятливих, минулих, поточних та потенційних умов, що впливають, або здатні впливати на існування та розвиток відповідного процесу, явища, об’єкта, чи суб’єкта [2]. У нових соціально-історичних умовах першочергового значення набуває дослідження такого виду безпеки як соціальна, що орієнтована на створення умов для повноцінної реалізації потенціалу кожної людини, забезпечення пристойної якості життя всіх категорій населення, збереження соціального спокою й стабільності, підвищення привабливості регіонів і країни в цілому. Оскільки поняття „соціальна безпека” є відносно новим (за радянських часів його, зазвичай, не вживали з ідеологічних міркувань), то це потребує розв’язання цілої низки питань теоретико-методологічного та методичного забезпечення таких досліджень, у тому числі суспільно-географічних. Актуальність останніх зростає з

посиленням ролі фактора „території” – конкретно-географічного середовища життєдіяльності людей із характерними лише для нього природними, соціально-економічними, екістичними та іншими особливостями й економіко-географічним положенням.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Соціальна безпека слугує об’єктом міждисциплінарного вивчення й перебуває в сфері інтересів соціології, економіки (зокрема, регіональної), демографії, права та деяких інших наук, про що свідчить чимала кількість наукових праць (О. Амоша, О. Білорус, В. Близнюк, О. Власюк, З. Герасимчук, В. Гошовська, І. Гнибіденко, М. Долішній, Е. Лібанова, В. Мандибура, І. Миценко, В. Мунтіян, О. Новікова, В. Паламарчук тощо). Методологічною базою вивчення соціальної безпеки з позицій суспільної географії слугують роботи, присвячені вивченню соціальних процесів, рівня і якості життя населення (І. Горленко, І. Гукалова, В. Куценко, Н. Мезенцева, Л. Немець, Я. Олійник, В. Паламарчук, А. Степаненко, О. Топчів, О. Хомра, М. Фащевський, О. Шаблій та ін.). Відзначимо й дисертаційне дослідження О. Штельмах „Суспільно-географічні аспекти соціальної безпеки регіонів України” (Київ, 2006 р., науковий керівник Н. Мезенцева), у якому сформульовано суспільно-географічні засади дослідження регіональної соціальної безпеки, запропоновано типізацію

регіонів України за інтенсивністю загроз соціальної безпеки та темпами їх зростання.

Разом з тим, існує чимала кількість запитань, що чекають на відповіді, потребують розробки та обговорення. Вони стосуються суспільно-географічної інтерпретації понятійно-термінологічного апарату цієї проблематики, обґрунтування системи показників для індикативного аналізу соціальної безпеки, методики дослідження соціальної безпеки для регіонів з урахуванням їх ієрархічного рівня та специфіки тощо.

Постановка завдання. В Україні більшість завдань регіональної політики в сфері соціально-економічного розвитку реалізується на локальному рівні з урахуванням місцевих особливостей та реальних потреб територіальних утворень. Тому важливою науковою проблемою, яка потребує вирішення, є розробка методики оцінки територій на їх відповідність соціальній безпеці й виділення територіальних угруповань (кластерів, районів тощо), які можуть слугувати об'єктами регіональної політики, як такі, що потребують „індивідуального” підходу.

Метою нашої статті є обґрунтування методики дослідження територіальної диференціації соціальної безпеки регіону обласного рівня на матеріалах Луганської області.

Виклад основного матеріалу. Більшість учених погоджується із твердженням про те, що зміст поняття „соціальна безпека” в кожній ситуації буде різним і залежатиме від того, який об'єкт аналізу обрано, на якому територіальному рівні ведеться дослідження (глобальному, національному, регіональному, місцевому), який аспект цікавить (політичний, соціальний, суспільно-географічний тощо), якою є мета аналізу.

Суспільно-географічний підхід, на відміну від економічного, соціального або демографічного підходів, „прив'язує” поняття „соціальна безпека” до конкретної території, яка об'єднує й консолідує всю життєдіяльність, весь соціально-економічний комплекс та екологічні умови людського буття. Відповідно до цього, соціальна безпека регіону розглядається нами як такий стан середовища життєдіяльності населення певного регіону, за умов якого досягається необхідний ступінь захищеності від загроз і небезпек руйнування розвитку людського потенціалу. У нашому дослідженні об'єктом слугує соціальна безпека Луганської області – регіону, що має суттєві внутрішні відмінності територіальної організації господарства, населення й розселення.

Той чи інший стан середовища життєдіяльності має бути досліджений на відповідність багатьом критеріям соціальної безпеки. Ці критерії завжди будуть історично змінювані, суб'єктивні та матимуть відносний характер. На думку дослідників, основою формування критеріїв соціальної безпеки слугує тісний взаємозв'язок поняття безпеки з категорією ризику. Під соціальним ризиком розуміють імовірність загрози втрати людиною життєво важливих факторів (здоров'я, статусу, безпеки, роботи тощо) у повсякденному житті чи в результаті природних чи техногенних аварій, чи лих [9, с. 10].

Оскільки напрямів, за якими має забезпечуватись соціальна безпека регіону, дуже багато, необхідно обрати ті з них, що на даному етапі найбільш важливі.

Виходячи з особливостей перехідного періоду, який переживає наша держава, до основних складових соціальної безпеки населення на мезо- і мікрорівні мають бути віднесені, як мінімум, такі:

демографічна – перспективи (для кожної людини й населення в цілому) прожити довге життя й „продовжити себе” в дітях;

трудова (соціально-економічна) – можливості реалізувати право на працю як основне джерело доходів населення; мати достатній рівень доходів та своєчасно їх отримувати (унеможливорює бідність та зубожіння членів кожного домогосподарства та населення загалом);

зовнішньосередовищна – можливість не постраждати від проявів соціальної агресії, аварій на дорогах, поширення соціально-небезпечних хвороб, екологічних та техногенних катастроф тощо.

Якщо йдеться про такі явища, як „безпека” та „небезпека”, очевидним є момент оцінювання (соціально-економічний показник використовується як оцінка). Система показників, що описує той чи інший об'єкт (у нашому дослідженні – це соціальна безпека), є своєрідною операційною моделлю, яка дозволяє фіксувати його стан та тенденції. Поки що залишається методологічно не розв'язаною проблема визначення й використання порогових значень індикаторів, що мають сигналізувати про наближення об'єкта управління до критичного стану й необхідності зміни стратегії розвитку цього об'єкту. Проте порівняння показників у розрізі різних адміністративно-територіальних утворень дозволяє зробити відповідні науково-теоретичні та практичні висновки.

У нашому дослідженні показники об'єднуються в окремі „блоки” відповідно основним структурним компонентам (напрямам)

соціальної безпеки. Загальна характеристика середовища життєдіяльності населення Луганської області за параметрами соціальної безпеки здійснювалась шляхом порівняння із загальнонаціональним рівнем по 19 показниках, що повною мірою забезпечувалось статистикою.

Дослідження внутрішньорегіональних відмінностей соціальної безпеки в Луганській області проводилось в такій послідовності: 1) визначення часткових показників для розрахунку загальної оцінки по кожній адміністративно-територіальній одиниці; 2) обрання способу нормування (приведення показників до єдиної розмірності) та обчислення нормованих показників; 3) виділення загальних та часткових кластерів (для кожної зі сфер соціальної безпеки); 4) картографування та інтерпретація отриманих результатів.

Для оцінки внутрішньорегіональних (у розрізі адміністративно-територіальних утворень) відмінностей соціальної безпеки в Луганській області було обрано дванадцять показників. Визначаючи їх перелік, виходили, поперше, з наявності відповідних статистичних даних (наприклад, показник частки населення, що має доходи нижче прожиткового мінімуму, для адміністративно-територіальних утворень відсутній, оскільки опитування домогосподарств, шляхом якого він устанавлюється, здійснюється та зводиться лише на загальнообласному рівні), до того ж, одного часового періоду; по-друге, з рівноважності цих показників, оскільки, не маючи можливості дослідити, який із цих показників „важіль” більше, тобто є більш важливим, ми припустили, що їх вага є однаковою. Проте показники-індикатори соціальної безпеки для кожного блоку були взяті в рівній кількості, для того щоб не перебільшити значення однієї зі сфер соціальної безпеки й, відповідно, не зменшити значення іншої, що привело б до викривлення результатів. Орієнтиром для вибору показників слугували відповідні наукові напрацювання [1; 7; 8].

Індикаторами *демографічного характеру* було визначено такі показники:

- коефіцієнт смертності від екзогенних причин – інфекційних та паразитарних хвороб, нещасних випадків, самогубств, убивств тощо (відображає ступінь поширення реальних загроз життю людини з боку середовища);

- співвідношення шлюбності та розлучуваності (ця характеристика шлюбно-сімейної сфери є й ознакою підвищення темпів життя й переорієнтації цінностей за нових ринкових умов, і ознакою ступеня сімейного благополуччя; розлучуваність впливає на частку неповних

сімей, зростання яких підвищує ризик збідніння та соціальної дезорганізації населення);

- частка позашлюбних дітей (символізує послаблення взагалі інституту сім'ї, що загрожує зростанням бідності, злочинності, безпритульності);

- частка дітей, народжених матерями до 20 років (ранні народження позбавляють жінку багатьох можливостей, загрожують збіднінням).

Індикаторами *соціально-економічного характеру* (характеризують економічні аспекти життєдіяльності) слугували такі показники:

- розмір середньомісячної номінальної заробітної плати (остання слугує основним джерелом доходів для більшої частини населення, визначає якість життя; впливає на рівень пенсійного забезпечення);

- рівень зареєстрованого безробіття (з безробіттям пов'язана дискваліфікація працівників, бідність, стреси);

- рівень тривалого зареєстрованого безробіття (є ознакою застійних явищ в економіці, що для населення пов'язано з невірою в майбутнє, дезорганізацією їхнього життя);

- частка населення, що працює в незадовільних санітарно-гігієнічних умовах (умови праці впливають на захворюваність та тривалість життя).

Індикаторами *гуманітарного характеру* (характеризують безпеку зовнішнього середовища) обрано такі показники:

- рівень злочинності (характеризує агресивність суспільства, зумовлює небезпеку передчасної смертності, а відтоді – сирітства, удівства, бідності через утворення неповних сімей);

- захворюваність на ВІЛ (має наслідками погіршення здоров'я з ризиком для життя, соціальну ізоляцію хворих);

- захворюваність на СНІД (зумовлює передчасну смертність, загрожує девіантною поведінкою);

- захворюваність на активний туберкульоз (слугує загальною характеристикою якості та рівня життя населення).

Щодо нормування, то замість рейтингового методу, який дуже часто використовується в подібних дослідженнях (така популярність пояснюється більш простою математичною процедурою), але має певні недоліки, було обрано метод лінійного масштабування, який більш точно враховує відмінності по окремих індикаторах при підсумовуванні. Суттю цього методу є те, що визначаються референтні точки (мінімальні та максимальні значення показників) і реальне розташування показника регіону між ними [5, с. 46]. Такими референтними точками

було обрано мінімальні та максимальні значення серед відповідних показників для адміністративно-територіальних утворень Луганської області.

Розрахунки велися за формулою:

$$\bar{X}_i = \frac{X_i - X_{i_{\min}}}{X_{i_{\max}} - X_{i_{\min}}},$$

де \bar{X}_i – нормоване значення і-го показника для даного регіону; X_i – абсолютне значення і-го показника для даного регіону; $X_{i_{\min}}$ – абсолютне значення і-го показника, що є найменшим серед відповідних регіональних показників; $X_{i_{\max}}$ – абсолютне значення і-го показника, що є найбільшим серед відповідних регіональних показників.

Оскільки між рівнем соціальної безпеки та деякими показниками існує зворотний

зв'язок, останні обчислювалися як обернені величини за формулою:

$$\bar{X}_i = 1 - \frac{X_i - X_{i_{\min}}}{X_{i_{\max}} - X_{i_{\min}}}$$

У такий спосіб усі показники були приведені до універсальної розмірності в межах шкали (0; 1), що, зрештою, дало можливість перейти безпосередньо до обчислення самого індексу. Загальна формула обчислення індексу соціальної безпеки регіону має такий вигляд:

$$СБ = \frac{1}{12} \sum_{n=1}^{12} \bar{X}_i$$

Тобто індекс соціальної безпеки (СБ) = сума показників / кількість показників.

Усі складові індексу соціальної безпеки, а також сам індекс змінюються від 0 (найменш позитивне значення) до 1 (найбільш позитивне значення). Дані, одержані на підставі описаної методики, дозволили побудувати рейтинг регіонів за рівнем соціальної безпеки.

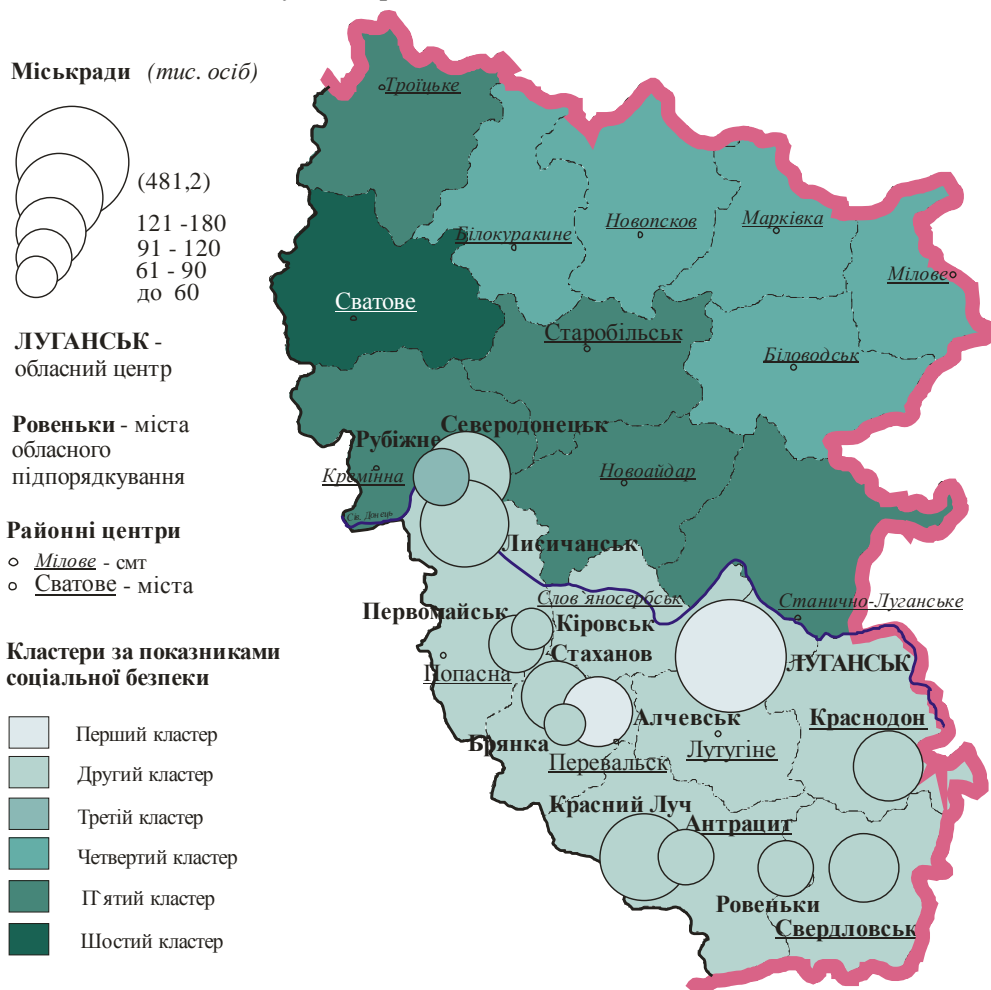

Рис. 1. Кластери, виділені за показниками соціальної безпеки в Луганській області (станом на 2007 р.)

Наступним кроком стала кластеризація обчислених показників соціальної безпеки, тобто виділення серед множини об'єктів невеликої кількості однорідних груп. Цей прийом дозволяє виділити регіони, спільні за природою соціального благополуччя (неблагополуччя). Кожний кластер (таксон) при інтерпретації результатів розглядається як певний тип і поєднує територіальні утворення, близькі за показниками, на основі яких обчислюється інтегральний індекс. Мірою виміру відстані між об'єктами слугувала евклідова відстань.

Для графічного зображення результатів кластеризації було побудовано чотири дендрограми – загальна та окремо для демографічного, соціально-економічного та зовнішньосередовищного блоків соціальної безпеки. Для виконання ієрархічного кластерного аналізу та побудови дендрограм була використана комп'ютерна програма SPSS [8].

Картографування отриманих результатів дало можливість установити територіальні особливості соціальної безпеки в регіоні (рис. 1).

Однак, географія – це наука, що відповідає не лише на запитання „де”, але й на питання „чому” і „як змінити ситуацію на краще” [5, с. 41]. Тому не менш важливо виявити причини існуючої територіальної диференціації досліджуваного явища й розробити та обґрунтувати рекомендації для подолання відповідних дис-

пропорцій та запобігання соціальній небезпеці, що буде наступним етапом роботи, який потребує більш детального дослідження й відповідних ресурсів.

Висновки. Запропонована модель дослідження соціальної безпеки регіону не є досконалою, як і всі інші, містить елементи суб'єктивізму й, на жаль, регламентується можливостями статистичного забезпечення. Проте вона дозволяє вже в першому наближенні диференціювати адміністративно-територіальні утворення й скорегувати політику соціальної безпеки в Луганській області з урахуванням дії географічних чинників.

В умовах децентралізації соціальної політики та значних міжрегіональних соціально-економічних диспропорцій знання просторових особливостей сукупного прояву суспільних процесів, які в комплексі характеризують ступінь соціальної захищеності населення, є підставою для здійснення науково обґрунтованої регіональної політики. Ця політика буде тим ефективнішою, чим повніше вона буде враховувати відмінності „від місця до місця”. Теоретичною основою для розробки та реалізації такої політики може стати система моніторингу за станом соціального середовища в регіоні на його відповідність вимогам соціальної безпеки за запропонованою схемою.

Список використаних джерел

1. Давидюк О. О. Соціальна безпека: проблеми теоретичного аналізу та побудови системи показників / О. О. Давидюк. – Режим доступу : <http://cpsr.org.ua/?pr=6&id=175>;
2. Ніколаєв Є. Проблеми застосування категоріального апарату науки про національну та соціально-економічну безпеку / Є. Ніколаєв. – Режим доступу : <http://www.politik.org.ua/vid/magcontent.php3?m=1&n=87&c=2155>
3. Панченко Л. Ф. Компьютерные технологии анализа данных : метод. указания к лабораторному практикуму / Л. Ф. Панченко, Е. В. Адаменко ; Гос. учрежд. „Луган. нац. ун-т имени Тараса Шевченко”. – Луганськ : Изд-во ГУ „ЛНУ имени Тарса Шевченко”, 2009. – 278 с.
4. Порфєренко М. Н. Методика географического изучения уровня жизни населения мира / М. Н. Порфєренко – Вестн. Моск. ун-та. – Сер. 5. География. – № 5. – 2004. – С. 35–41.
5. Порфєренко М. Н. Методика географического изучения уровня жизни населения мира / М. Н. Порфєренко – Вестн. Моск. ун-та. – Сер. 5. География. – № 5. – 2004. – С. 35–41.
6. Про основи національної безпеки України. Закон України N 3200-IV від 15.12.2005 // Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 2003. – N 39. – ст. 351.
7. Рівень життя населення України / НАН України. Ін-т демографії та соц. дослідж., Держ. ком. статистики України ; за ред. Л. М. Черенько. – К. : ТОВ „Видавництво „Консультант”, 2006. – 428 с.
8. Соціальна безпека : теорія та українська практика. Монографія / І. Ф. Гнібіденко, А. М. Колот, О. Ф. Новикова ; за ред. І. Ф. Гнібіденка, А. М. Колота, В. В. Рогового. – К. : КНЕУ, 2006. – 292 с.
9. Соціальні ризики та соціальна безпека в умовах природних і техногенних надзвичайних ситуацій та катастроф / відп. ред. : В. В. Дурдинець, Ю. І. Саєнко, Ю. О. Привалов. – К. : Стило, 2001. – 456 с.

© Мельник І., 2009